

14. juni 2023

J. nr. 22/10264

Referat fra møde i Grønt Dialogforum den 11. april 2023 kl. 16-18.30 i mødelokale A på Ullasvej 23, Rønne

NMF = Center for Natur, Miljø og Fritid

NMPU = Natur-, Miljø- og Planudvalget

Deltog:

Helle Munk Ravnborg (NMPU), Pernille Lydolph (Destination Bornholm), Karen Nørregård (Bornholmske Borgerforeningers Samvirke), Christian Prip (Danmarks Naturfredningsforening Bornholm), Søren Friese (Naturstyrelsen), Ingrid Tolstrup (Friluftsrådet Bornholm), Jens Christensen (Dansk Ornitologisk Forening), Mogens Elleby (Danmarks Jægerforbund), Erik Thorsen (Danmarks Sportsfiskerforbund), Frederik Tolstrup (Bornholms Landbrug & Fødevarer), Jesper Preuss Justesen (BOFA), Mads Boss (Center for Regional Udvikling, IT og Sekretariat), Nikolaj Jørgensen (Center for Ejendomme og Drift), Morten Bach Jørgensen (Center for Ejendomme og Drift), Louise Lyng Bojesen (NMF), Benjamin Rasmussen (NMF), Michael Brandt-Bernbom (NMF), Ole Holm Pedersen (NMF) og Katrine Høst (NMF).

Deltog ikke:

Søren Schow (NMPU), Karen Lynn Jacobsen (NMPU), Simon C. F. Wæhrens (Skovdyrkerne), Lillian Rasch Madsen (direktør BRK), John Jespersen (Bornholms Miljø- og Energiforening), Christa Lodahl (Business Center Bornholm), Nicolas Braun (Bornholms Museum), Peter Haase (Bornholms Naturhistoriske Forening), Elisabeth Falk (Foreningen Bornholm), Klaus Vesløv (Bornholms Energi & Forsyning), Klaus Hansen Pedersen (LAG-Bornholm),

Referent: Katrine Høst (NMF)

1. Godkendelse af dagsorden

Godkendt med den ændring, at punkt nr. 6 'Retningslinjer for helikopterflyvning på Bornholm' udskydes til senere møde.

2. Skovdrift på kommunens arealer v. Nikolaj Jørgensen, Center for Ejendomme og Drift

Nikolaj Jørgensen, skovfoged i Bornholms Regionskommune, fortalte om driften af kommunens skove. Oplægget omfattede en introduktion til kommunens skove og historien bag, omlægning til naturnær skovforvaltning, certificering, skovens økonomi, natur og friluftsliv i skovene samt skovenes bidrag til kommunens naturpolitik.

Se Nikolajs oplæg for mange flere oplysninger. Herunder refereres supplerende oplysninger.

Historien bag kommunens skove er, at ved fredskovsforordningen i 1805 fik sognene tildelt arealer (på højlyngen), som de skulle tilplante med skov. Sognene blev senere lagt sammen til kommuner og til sidst til BRK. Herved har BRK overtaget de gamle sogneskove. Der har også været flere skove, som har hørt til kommunen, som er blevet solgt.

BRK ejer ca. 2000 ha skov og er derved en af landets største kommunale skovejere.

Meget af det træ, som er ude i kommunens plantager, er nåltræ – rødgran primært. Generelt er fordelingen mellem nåltræ og løvtræ i kommunens skove 60/40.

Der er lavet en driftsplan for kommunens skove i 2016. Driftsplanen kører med 10 års interval. Kommunens skovdrift hviler på tre ben: Friluftsliv, skovdrift, natur. Skovens drift skal fortsat være indtægtsgivende.

BRK arbejder med naturnær skovdrift og vil gerne omstille skoven til flere arter og ældre for at gøre den mere robust overfor storm og sygdomme. Vil gerne konvertere til mere ligelig fordeling af nål og løv og på sigt en højere grad af løvtræ. Laver også naturgenopretning i skoven.

Skovene blev PEFC- og FSC-certificeret i 2015.

Som del af certificeringen skal 5% af skoven være urørt skov. Dette udgør ca. 100 ha. Ligeledes skal 5% af skoven lægges ud som biodiversitetsarealer, som er arealer, som primært skal 'producere' biodiversitet. Dette udgør også ca. 100 ha. Herudover indebærer certificeringen konkrete krav til driften.

Primære indtægter fra skoven: Generelt set produceres der et overskud på ca. 1 mio. kr. til kommunekassen hvert år. Indtægten kommer primært fra tømmerskovningen. Der er sælges også brænde, træ til lokale savværker og pyntegrønt samt juletræer til egne institutioner. Flis udgør en relativt lille del af indtægten, fordi der er så meget godt gavntre. Mellem 70 og 80 % af det skovede træ går til eksport. Kun mellem 10 og 15 % går til flisproduktion. 20 % af træaffaldet efterlades i skoven. Resten laves til flis. Der er stor efterspørgsel efter træ generelt.

Problem: Aldersklassefordeling. Det, vi ser i dag, er skov, som er plantet til efter store stormfald i 1956 og 1967 og 1981. Siden har der ikke rigtig været noget stormfald. Så på et tidspunkt, når vi begynder at høste det, der skulle være plantet for 40 år siden, kommer der til at mangle noget. Prøver derfor at trække perioden, hvor der kan hentes penge ud, så der ikke opstår et vakuum.

Generelt koster det ca. 3 gange så meget at plante løv i forhold til nål. Bruger en hovedtræart som eg eller bøg og blander med andre arter. Planter også stadig gran på de jorder, hvor den trives godt. Den middelgode jord bliver mere løv. De meget våde områder bliver natur. Det vil sige, at der er tre grader af jord. Bruger ikke penge på at rense grøfter op, undtagen hvor der er behov i forhold til veje, underføringer og nabomarker.

Shelterpladser er en relativt dyr post på budgettet.

Under kommunens naturpolitik og dertil hørende handleplaner, indgår også indsatser i kommunens skove. En indsats er rettet mod lysåbne naturtyper, skovbryn og overgangszoner. Målet er at foretage høslæt på lysåbne arealer i stedet for blot slåning. Det er i praksis lidt svært, da der er tale om små arealer i skoven. Men det er lykkedes på ca. halvdelen af arealerne ind til nu at få lavet aftaler med landmænd eller andre, som vil tage høslæt.

En anden indsats omhandler mere naturlig hydrologi. Her er der fokus på at kortlægge potentialer for mere naturlig hydrologi i skovene. Der er i 2022 foretaget undersøgelser af potentialer i Pedersker og Åkirkeby Plantager.

Mere løv i forhold til nål er også en indsats. Ligeledes er naturnær skovdrift. BRK har siden 2007 været i gang med en omstilling til naturnær skovdrift. Denne omstilling pågår stadig.

En indsats handler om produktion og brug af 100 % bæredygtigt lokalt træ. Dette skal forstås som træ, der vokser og bruges lokalt. Det vil sige, at BRK bruger eget træ til faciliteter på egne arealer. Er ikke helt i mål med indsatsen.

DOF/Jens Christensen: I skovene yngler fugle. F.eks. rovfugle, traner. I hvor høj grad indgår hensynet til disse arter i driften? Og i forhold til friluftsliv?

Nikolaj Jørgensen: Har øje for det, dette gælder også maskinførerne. Men skal også vide, hvor fuglene er. DOF må gerne sige, hvor de har viden om, at der er vigtige yngleområder. Prøver at få organiseret aktiviteter, så der er en balance. Har f.eks. henvist kajakroere fra en sø til en anden i yngleperioden. Har sat uglekasser og skalleslugerkasser op i skovene.

DOF/Jens Christensen: Der blev med naturpolitikken sat fokus på, at naturen skal have mere plads. Det er værd at have for øje også at tage disse hensyn i skoven.

DN/Christian Prip: Hvor meget taler man sammen med Naturstyrelsen Bornholm i forhold til placering af sheltere osv. for at koordinere. Hvor meget har man fælles tilgang?

Michael Brandt-Bernbom/leder af Natur og Miljø: Vi vil gerne have så sømløs en oplevelse så muligt. Mht. ruteafmærkning snakker kommunen og staten derfor sammen om så ens markering som muligt på gennemgående stier (f.eks. Højlyngstien og Kyststien).

BLF/Frederik Tolstrup: Det er rart at se, at man går varsomt til skoven på denne måde. Hvis man gør noget forkert i dag, gør man det ikke over det hele.

3. Naturpolitik på kommunens arealer, v. Morten Bach Jørgensen, Center for Ejendomme og Drift

Morten Bach Jørgensen gav en status på indsatser på kommunale arealer under Bornholms Regionskommunes naturpolitik. Indsatserne er beskrevet i handleplanen 'BRK går forrest'. Naturpolitikken og de tilhørende handleplaner kan ses her [Politikker Naturpolitik \(brk.dk\)](#).

Den foregående kommunalbestyrelse vedtog naturpolitikken i 2021. Herefter kom ni handleplaner, som blev vedtaget i 2021. En af handleplanerne 'BRK går forrest' omhandler kommunens egne arealer.

På de grønne områder var man også inden naturpolitikken og handleplanerne i gang mod en grønnere retning. Andre dele som f.eks. fodboldbanerne, var det måske mere nyt for.

Handleplanen 'BRK går forrest' indeholder 34 handlinger, som kan ses som 34 nedslag i indsatserne på kommunens arealer. Handleplanen indeholder således ikke alt, hvad der sker.

Der blev samlet en arbejdsgruppe på tværs af afdelinger i Center for Ejendomme og Drift og Center for Natur, Miljø og Fritid.

Man arbejder generelt efter brandmandens lov: Bevarer og understøtter eksisterende natur og giver mere plads til naturen på kommunens grønne områder og mere plads til naturen på vej- og grøftkanter.

Melstedgård og NaturBornholm er formidlingsfyrtårne.

Indsatserne på kommunens arealer kan samles tematisk: Et tema er områder, hvor kommunen søger at understøtte eksisterende natur. Det er typisk på arealer, der har højt naturpotentiale, og som ligger i eller grænser op til områder, der er beskyttet efter habitatdirektivet. Har en 'høslætteliste' med små naturperler, som man kan fremme ved at slå.

Som et andet tema arbejder handleplanen med naturen i parker, omkring bygninger, på idrætsanlæg og langs vejene. Her er naturpotentialet lavere, men kommunen kan via sine handlinger være med til at skubbe til en udvikling, hvor borgerne vænner sig til, at arealerne får et mere vildt udtryk.

DN/Jens Christensen: Hvad vil man gøre på grøftekanterne. Vil man gøre noget ved at fjerne det afslåede?

Morten Bach Jørgensen: Vejene giver kontinuitet i tid og længde. Men de er små og bliver meget påvirkede af de tilstødende arealer. I naturpolitikken ligger forsøg på nogle redskaber, bl.a. i forhold til opsamling. Men der er ikke noget gennembrydende på vej i forhold til opsamling. Der er et forsøg i gang med fem landmænd og grøftekanter.

Helle Munk Ravnborg: På de fem strækninger vil kommunen fjerne det afklippede.

DN/Jens Christensen: Landmændene er blevet bedre til at styre udbringning af gødning og sprøjtemidler.

Helle Munk Ravnborg: Der kommer nok en del flere bassiner rundt omkring for at gøre noget ved overløb. Man kan appellere til at have en naturvinkel med omkring bassinerne, når BEOF skal i gang. I forhold til kommunens arealer – kan man her gøre noget særligt i forhold til byerne? Ikke bare lade græsset gro vildt men måske også så noget ind, som er godt for natur og for øjet. F.eks. frøblandinger man kan låne sig til fra andre kommuner?

Morten Bach Jørgensen: Vedrørende bassiner, herunder tilbageholdelsesbassiner, er bassinet ved ringvejen et eksempel, hvor der er indtænkt, at der er plads til natur.

BBF/Karen Nørregård: At få en blomstereng i sin have er ikke bare lige til. Det er ikke bare at kaste noget frø ud over græsset.

Morten Bach Jørgensen: Nogle gange vil man gerne sælge det, at noget er mere naturligt, ved at gøre det mere blomsterrigt. Men naturen i sig selv er ikke et blomsterhav. Det grønne er stadig tydeligt. Skal vænne sig til den tanke, at naturen har det udtryk, den har – har mange forskellige udtryk.

4. Skovrejsning

På kommunale arealer:

Morten Bach Jørgensen fortalte om konkrete skovrejsningsprojekter på kommunale arealer.

Kommunen har ikke så meget skovrejsning på Bornholm. Der er rigtig meget skov i forvejen. Kommunen undersøger, hvad der er af potentialer på kommunale arealer for skovrejsning. Starter med at høre med politikerne, om forslag til projekter er noget, man skal gå videre med.

Vestermarie Folkeskov er et kommunalt skovrejsningsprojekt. Projektet er støttet, så det har været omkostningsneutralt for kommunen. Vestermarie Borgerforening var meget aktive i det. Skoven blev ramme for deres projekter. Vestermarie Borgerforening søgte fondsmidler til sheltere, bålhytter, figurer og meget mere. Lille skov men har givet anledning til mange andre aktiviteter og har dermed stor værdi lokalt.

Ved Åkirkeby har kommunen plantet 4,7 ha skov. Arealet er langstrakt og kan derfor give en forholdsvis lang sti. Der har været en lokal dialogproces om indretning af skoven. Der er etableret hundelufterskov. Lokal borgerforening fundraisede til grussti. Det gav noget lokalt. Michael Stoltze var med som sommerfugleambassadør. Man har lavet et areal egnet for sommerfugle med vådt og tørt, lysning, buske. Skolen har været ret involveret i det.

Helle Munk Ravnborg: Kan man synliggøre sådanne projekter for turister og bornholmerne?

Destination Bornholm/Pernille Lydolph: Destinationen kan samarbejde om at synliggøre områder. Vi kan hjælpe hinanden med at formidle det, der sker. Hundelufferindhegninger betyder noget i forhold til tyske turister, som gerne vil have deres hunde med.

Helle Munk Ravnborg: Kan turister hjælpe med at lave noget i sådanne projekter?

BBS/Karen Nørregård: Landbrug & Fødevarer har ordningen 'Spor'. Har lavet nyt koncept, som hedder 'Spiselige spor'. Her registreres det på ruten, hvad der er af spiselige planter. De eksisterende spor udvides med dette 'ekstra'.

BLF/Frederik Tolstrup: Tror spiselige planter kan noget i forhold til turister.

DOF/Jens Christensen: Når man laver bynære projekter – forslag om at sætte fuglekasser op. Sæt mejsekasser, stærekasser, allikekasser op. Der er mangel på bosteder sådanne steder.

Morten Bach Jørgensen: God ide at give videre til skoler og borgerforeninger.

På private arealer:

Katrine Høst, Center for Natur, Miljø og Fritid orienterede om lovgivning og tilskudsmuligheder vedr. skovrejsning på private arealer. F.eks.:

- [Landbrugsstyrelsens Tilskud til privat skovrejsning](#)
- [Klimaskovfonden](#)
- [Growing Trees Network](#)
- [Nyskovfonden](#)

Skovrejsningsprojekter skal anmeldes til kommunen iht. jordressourcebekendtgørelsen, og kommunen skal foretage en screening for miljøvurderingspligt og træffe afgørelsen, inden projektet kan realiseres.

Skovrejsning kan i udgangspunktet ikke tillades i områder, der er udpeget som 'Skovrejsning uønsket' i kommuneplanen. I særlige tilfælde kan kommunen dog meddele tilladelse.

Der pålægges typisk fredskovspligt på skovrejsninger. Her er Miljøstyrelsen myndighed.

Se endvidere vedlagte oplæg.

BLF/Frederik Tolstrup: Der bliver rejst rigtig meget skov. Det kunne være fedt med hurtig sagsbehandling til skovrejsning. Tror, der kommer mere skovrejsning.

5. Status på kommunens biodiversitetspulje, v. Center for Natur, Miljø og Fritid

Ole Holm Pedersen, Center for Natur, Miljø og Fritid, gav en status over projekter udført for midler fra biodiversitetspuljen i 2022 og en orientering om, hvordan puljens midler prioriteres i 2023.

Der er i 2022 for biodiversitetspuljens midler foretaget 25 oprensninger af eksisterende damme/søer og etableret 1 ny dam, 2 indhegninger, 1 åbning af vandløb (gravet rør op), 1 genopretning af vandløb (nyt slynget forløb).

Biodiversitetspuljen fungerer på den måde, at kommunen får ansøgninger ind fra private lodsejere og foreninger. Får typisk over 100 ansøgninger. Kommunen udvælger dem, der giver mest natur for pengene.

I 2023 vil midlerne blive disponeret på lignende måde – dog er 100.000 kr. af puljens midler blevet afsat til tiltag på kommunale arealer.

Helle Munk Ravnborg: Alle de gode projekter, som kommunen har lavet for biodiversitetspuljen – bliver de formidlet?

Ole Holm Pedersen: Nogle af dem er på kommunens hjemmeside under Danmarks Vildeste Kommune [Danmarks vildeste kommune Det gør kommunen \(brk.dk\)](https://www.brk.dk).

6. Retningslinjer for helikopterflyvning på Bornholm, v. Center for Natur, Miljø og Fritid

Udsættes til senere møde.

7. Fri dialog/eventuelt

Det blev foreslået, at temaet for det kommende møde i Grønt Dialogforum er vand.

Det kan bl.a. handle om

- Overløbsbassiner (BEOF)
- Minivådområder
- Vådområder – lavbundområder
- Havmiljøet omkring Bornholm og Bornholms rolle i forhold til dette.
- Boringsnære beskyttelsesområder (BNBO).
- Vandområdeplanen er måske vedtaget på tidspunktet for næste møde - hvilke initiativer tager vi for at følge op på den.

Det blev også foreslået, at det kunne være interessant at se på monitoring for Ekkodalens moser og Læsåen i forbindelse med det projekt, Naturstyrelsen har lavet.

Erik Thorsen (Danmarks Sportsfiskerforbund) orienterede om, at DTU Aqua lige har lavet monitoring i vandløbene, og at de på baggrund heraf er ved at udarbejde en rapport, hvor der bliver anbefalinger til forbedringer.

Christian Prip (DN) foreslog, at naturpolitikens handleplaner drøftes og følges op på møder i Grønt Dialogforum.

Mogens Elleby (Danmarks Jægerforbund) orienterede om, at man i jægerforbundet er begyndt på bestandsovervågning af pattedyr. Ind til nu har man set på jagtudbyttestatistik, når man skal vurdere bestandsstørrelser. Nu har man igangsat et projekt, hvor jægerne tæller de levende dyr, de ser derude, og indleverer oplysningerne i en app (en underafdeling af en jægerapp, som jægerforbundet har i forvejen). Mogens vil gerne fortælle om det på et senere møde.

Ingrid Tolstrup (Friluftsrådet) spurgte, hvordan kommunen håndterer henvendelser fra Friluftsrådet om ulovlig skiltning.

Michael Brandt-Bernbom (leder af Natur og Miljø) svarede, at kommunen vurderer og sagsbehandler de indkomne anmeldelser. Anmelderne er typisk ikke part i sagen og får derfor ikke besked om sagsbehandlingen.

Helle Munk Ravnborg (NMPU) spurgte, om kommunen arbejder for at lukke 'huller' i den grønne bølge, hvor der i dag ikke er natur, så man i højere grad kan få sammenhængende natur i hele bølgens længde.

Michael Brandt-Bernbom svarede, at kommunen er på udkig, men at det er svært og dyrt for kommunen at opkøbe arealer til natur. Kommunen kan i stedet prøve at indgå aftaler om pleje af natur på private arealer.

Frederik Tolstrup (BLF) nævnte, at BLF har god dialog med kommunen og foreslog, at kommunen kan kontakte BLF, som kan hjælpe med dialog med lodsejere.